

Nr 796

Av fru Gunne, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 34, med förslag till lag angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp, m. m.

I proposition nr 34 föreslår socialministern att bestämmelserna om arbetsföreläggande i socialhjälp- och barnavårdslagarna skall upphävas.

I samband härmed må erinras om socialministerns uttalande under punkten 21 i femte huvudtiteln i årets statsverksproposition. Punkten behandlar driften av arbetshem. Statsrådet föreslår ett sänkt anslag, vilket har formen av ett förslagsanslag. I motiveringen aviseras en proposition från inrikesdepartementet angående förslag till lag om samhällsfarlig asocialitet. Det nämns i samband härmed att arbetshemmen icke torde komma i fråga för ifrågavarande klientel. Av propositionsförteckningen framgår att ett sådant förslag beräknas komma i slutet av februari. Vidare omnämns den nu avlämnade propositionen om upphävande av bestämmelserna om arbetsföreläggande. Socialministern förklarar att arbetshemmen torde kunna avvecklas från och med den 1 juli 1964.

Beslut om arbetshemmen måste dock bli beroende av riksdagens ställningstagande bl. a. till frågan om behandlingen av försumliga försörjare.

I den utredning som ligger till grund för propositionen nr 34 konstateras att de personer som kommit att intagas på arbetshem i många avseenden är belastade — "ett kroppsligt och mentalt defekt klientel" — och att en intagning på arbetshem sällan leder till förbättring av viljan och förmågan att göra rätt för sig. Detta så att säga kända klientel av försumliga försörjare bildar oftast den egentliga utgångspunkten för resonemang och ställningstaganden i såväl utredningen som propositionen. Den — till övervägande delen okända — grupp för vilken lagen verkligen har en positiv betydelse har man inte tagit erforderlig hänsyn till. Det är den grupp av försörjare som fullgör sin försörjningsplikt i känslan av att samhället fordrar det och kan tillgripa tvångsmedel om den försummas.

Socialläkaren Carl Gustaf Berglin i Göteborg konstaterar i sitt starkt kritiska remissutlåtande att utredaren genomgående synes ha den föreställningen "att syftet i huvudsak måste sikta på den svårpåverkbara restgruppen medan 99 % av de försumliga försörjarna får stanna bortom horisonten".

Vad man frågar sig är hur stora verkningarna av ett slopande av arbetsföreläggandet kommer att bli i fråga om den grupp av försörjare som kan

betecknas som latent försumlig men andligen och kroppsligen fullt frisk. Man kan bestämt hävda att det föreligger en stor tröghet att fullgöra underhållsskyldigheten så snart familjebanden upplösts. En viss uppfattning om frågan får man av uppgifter i 1961 års socialstatistik. Nämnda år utbetalades bidragsförskott till 77 541 barn med sammanlagt 53 miljoner kronor. Av detta belopp lyckades barnavårdsnämnderna på olika sätt återfå 25 miljoner kronor. Detta måste tyda på att i närmare hälften av fallen uraktlåtenheten att fullgöra försörjningsplikten icke berott på oförmåga.

Man saknar tyvärr närmare kännedom om den ifrågavarande gruppen. Hur många försörjare som äger samband med de 77 541 fallen av bidragsförskott kan ej sägas, men det torde inte vara orealistiskt att räkna med en siffra av storleksordningen 40 000. Det är fullständigt otänkbart att huvudparten av dessa människor tillhör kategorier som bör göras till föremål för vård, omskolning osv. Den överväldigande delen tillhör den vanliga, normala gruppen, som reagerar positivt på påtryckningsåtgärder.

I föregående stycke nämndes vård och omskolning. Det är några av de åtgärder som departementschefen i likhet med utredningsmannen vill sätta i stället för arbetsföreläggande. På olika ställen i sin promemoria pekar utredningsmannen på alla åtgärder en social nämnd skulle kunna tillgripa i stället för arbetsföreläggande. Han berättar om läkarundersökning, observation, mental- och kroppssjukvård, yrkesutbildning, arbetsanskaffning och exekutiva åtgärder. Detta är ingen nyhet för kommunerna. Fler-talet av de föreslagna åtgärderna anges i cirkulär och anvisningar från socialstyrelsen. Man vågar hävda att utvecklingen numer gått dithän, att förutsättningarna för andra åtgärder noggrant undersöks innan arbetsföreläggandet tillgripes. I själva verket rör det sig om ett mycket skiftande klientel. Socialläkaren Berglin sammanfattar sin erfarenhet av försumliga försörjare med följande ord:

”En väsentlig del av de många försörjare som inte på grund av egen önskan och ansvarskänsla fullgör sin försörjningsplikt går efter lindrig påtryckning med på att fullgöra den genom införsel eller annat avtal. I en helt liten grupp krävs hårdare påtryckning genom faktiskt arbetsföreläggande. I en ännu mindre grupp måste påtryckningen fullföljas genom intagning i arbetshem. Slutligen kommer en betydande grupp, som över huvud saknar möjligheter att fullgöra försörjningsplikten och som därför måste fritagas från den. I den minimala gruppen av intagna har utan tvivel de flesta nedsatt arbetsförmåga, och frågan gäller endast om de i rimlig grad utnyttjat sin nedsatta kapacitet (arbetat efter förmåga). I åtskilliga av dessa fall kan en noggrann social och medicinsk utredning ge tillräckliga hållpunkter för att besvara frågan, så att det i förväg blir möjligt att undantaga dem som verkligen arbetat efter förmåga.”

Det finns starka skäl att tro att ett upphävande av det latent hot som möjligheten till ett arbetsföreläggande innebär kommer att ha allvarliga verkningar inom en betydande grupp av försörjningspliktiga. Redan nu praktiseras varjehanda utvägar för att komma ifrån försörjningsplikten: man byter arbetsgivare, så snart det blir fråga om införsel i lönen, man går över till fri företagsamhet, där man inte drabbas av införsel. Dessa tendenser till smitning från ansvaret kommer att öka genom den föreslagna åtgärden. Socialstyrelsen nödgas — trots att den tillstyrker förslaget — erkänna att det torde komma att uppstå behov av ökad aktivitet hos barnavårdsnämnderna och socialnämnderna, enär avskaffandet av arbetsföreläggandet otvivelaktigt kan komma att medföra en minskad benägenhet att fullgöra försörjningsplikten.

Vad ett upphävande av arbetsföreläggandet kommer att betyda ekonomiskt för samhället — sett i samband med den höjning av bidragsförskotten som förväntas — låter sig inte förutsäga, men så mycket kan dock sägas att kostnaderna icke kommer att stanna inom den storleksordning som framgick av 1961 års socialstatistik. Den ekonomiska aspekten blir måhända i framtiden av större betydelse än den som propositionen tillmäter den. Vidare är det icke likgiltigt vilken förankring ett system har i den allmänna uppfattningen om vad som är skäligt och rimligt. Det bör inte förvåna om skötsamma familjeförsörjare finner det stridande mot rättskänslan att de solidariskt måste medverka till att utplåna verkningarna av andras försummelser, under det att de ansvariga själva kan komma undan utan efterräkningar.

Vidare borde vid behandlingen av frågan om upphävande av arbetsföreläggandet större hänsyn ha tagits till de synpunkter som företräds av familjerättskommittén. Kommittén understryker betydelsen av den familjerättsliga underhållsskyldigheten mot make och barn och konstaterar att utredningsmannen bort redovisa förhållandena i de övriga nordiska länderna. Utan tvivel är denna fråga en gemensam nordisk angelägenhet.

Den hittillsvarande lagstiftningen har i all sin brist dock slagit vakt om familjens rätt till bärgning, om barnens rätt att bli försörjda av dem som satt dem till världen, om den övergivna kvinnans anspråk på mannens medansvar. Det är tillfredsställande och tacknämligt att samhället garanterar medel till uppehälle, men slopas lagstiftningen om försörjningsplikt utan att något motsvarande kommer i dess ställe lär försörjningsplikten i framtiden komma att i allt större utsträckning medvetet försummas, för att slutligen i praktiken bli av mycket ringa betydelse.

Då sedan lång tid frågan om en reformerad lagstiftning angående försumliga försörjare diskuterats, är det ytterst anmärkningsvärt att Kungl. Maj:ts proposition inskränker sig till ett ensidigt förslag om upphävande av gällande bestämmelser. I detta sammanhang må erinras om det förslag

till lag om åtgärder mot försumliga försörjare som framlades i samband med förslaget om socialdomstolar. Båda dessa förslag har remitterats till förvaltningsdomstolsutredningen, som uppger sig icke bli färdig med sitt arbete under år 1964. Detta är djupt beklagligt i den uppkomna situationen. Det borde väl övervägas om det inte vore lämpligt att i avvaktan på definitiva regler om s. k. administrativa frihetsberövanden separat behandla det nämnda förslaget om åtgärder mot försumliga försörjare samt att utrusta länsstyrelserna med den kompetens och de medel som erfordras för handläggning av ärenden angående intagande på arbetshem eller liknande anstalt.

Med stöd av vad jag ovan anfört får jag hemställa,

att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 34 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning och förslag till riksdagen angående ny lagstiftning om åtgärder mot försumliga försörjare och om överförandet till länsstyrelserna av befogenheten att i enlighet med vad lagen kan komma att stadga besluta om intagande på arbetsanstalt.

Stockholm den 4 februari 1964

Stina Gunne